

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА РІДКІСНИМИ ТА МАЛОВИВЧЕНИМИ ВИДАМИ ПТАХІВ У СЕРЕДНЬОМУ ПРИДНІПРОВ'Ї У 2016–2018 рр.

В.М. Грищенко, Є.Д. Яблоновська-Грищенко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ННЦ «Інститут біології та медицини», Канівський природний заповідник; вул. Шевченка, 108, м. Канів, 19000, Черкаська обл., Україна

National Taras Shevchenko University of Kyiv, Institute of Biology and Medicine, Kaniv Nature Reserve; Shevchenko str. 108, Kaniv, 19000, Ukraine

✉ В.М. Грищенко (V.N. Grishchenko), e-mail: aetos.ua@gmail.com

Observations of rare and poorly known bird species in the Middle Dnieper Area in 2016–2018. - V.N. Grishchenko, E.D. Yablonovska-Grishchenko. - *Berkut*. 27 (1). 2018. - We present data about 40 bird species collected during investigations in the Kaniv Nature Reserve and its outskirts (Cherkasy region, central Ukraine) and also in some districts of Cherkasy, Kyiv and Kirovograd regions. The new large colony of Cormorants was found on the Kaniv Reservoir near Pereyaslav-Khmelnitsky. Number of Stock Doves nesting in cavities of concrete poles on high-voltage electric power lines rapidly increased. Birds expanded in the study area. Four new colonies were found in 2018. Great Grey Shrike also continued the expansion. [Ukrainian].

Key words: fauna, distribution, rare species, breeding, number, expansion, migrations.

Наводяться дані по 40 видам птахів, які зібрані в ході досліджень на території Канівського природного заповідника та в його околицях, а також у ряді районів Черкаської, Київської та Кіровоградської областей. Виявлена нова колонія великого баклана на Канівському водосховищі біля м. Переяслав-Хмельницький. Відмічене швидке зростання чисельності й розселення в регіоні екологічної форми голуба-синяка, що гніздиться в порожнинах бетонних стовпів ЛЕП. Продовжується розселення сірого сорокопуда.

Ключові слова: фауна, поширення, рідкісний вид, гніздування, чисельність, розселення, міграції.

Стаття продовжує цикл публікацій по рідкісних птахах району Канівського природного заповідника та Середнього Придніпров'я (Грищенко та ін., 1994, 1998, 2003, 2012; Грищенко, Яблоновська-Грищенко, 2008, 2015 та ін.). Мета роботи – узагальнити дані, зібрані протягом останніх трьох років.

Матеріал і методика

Стационарні регулярні дослідження проводилися на території Канівського природного заповідника та в його околицях – біля сіл Ліпляве, Келеберда, Пекарі, Хутір-Хмільна Канівського району, фрагментарні – в межах Бориспільського, Вишгородського, Кагарлицького, Миронівського, Обухівського, Переяслав-Хмельницького районів Київської області, Драбівського, Золотоніського, Кам'янського, Канівського, Черкаського, Чигиринського районів Черкаської області, Знам'янського, Олександрівського та Світловодського районів Кіровоградської області.

Заповідник на даний час складається з трьох ділянок – нагірної частини на пагорбах правого берега Дніпра біля південної околиці м. Канів, островів Круглик і Шелестів на Дніпрі та Зміїних островів на Канівському водосховищі.

Результати та обговорення

Червоноший норець (*Podiceps auritus*). У регіоні досліджень – рідкісний пролітний вид. У 2017 р. 16.10 4 птахи трималися біля скупчення качок на Дніпрі поблизу Канева, 25.10 – в цьому ж місці відмічено одного птаха.

Малий норець (*Tachybaptus ruficollis*). Рідкісний пролітний та зимуючий вид. 18.11.2018 р. один птах спостерігався на обвідному каналі на лівому березі Дніпра біля Канева.

2 і 8.12.2018 р. два малих норці трималися на Дніпрі біля гирла обвідного каналу.

Великий баклан (*Phalacrocorax carbo*). 26.05.2018 р. виявлена нова колонія на Канівському водосховищі біля м. Переяслав-Хмельницький (50° 01' 40'' N, 31° 24' 27'' E). Вона знаходиться на невеликому острові підковоподібної форми, що розташований за 400 м від берега поблизу від гирла р. Трубіж. На ньому є дві групи дерев, на яких і влаштувалися баклани (фото 1). У підзорну трубу з берега ми нарахували 262 заселених гнізда, але ще частину їх не було видно. Можна вважати, що тут гніздилося близько 300 пар. Тут же на острові в очереті гніздилися принаймні кілька пар сірої чаплі (*Ardea cinerea*), 10–20 пар великої білої чаплі (*Egretta alba*) і мінімум 20–30 пар жовтоногого мартина (*Larus cachinnans*).

Судячи з кількості гнізд і стану дерев, на яких вони розміщені, баклани гніздяться тут уже не один рік, але ніякої інформації про цю колонію в останньому зведенні по виду немає (Атамась, Костюшин, 2016). А вона зараз є найбільшою на Канівському водосховищі.

Фото 1. Колонія великого баклана на Канівському водосховищі біля м. Переяслав-Хмельницький. 26.05.2018 р.

Фото В.М. Грищенко.

Photo 1. A colony of the Cormorant on the Kaniv reservoir.

Про гніздування великого баклана біля гирла Трубежа повідомлялося вже давно. Ще в 1987 р. були знайдені два гнізда на піщаному острівці у полівидовій колонії мартинів і крячків. Знаходився цей острівець західніше й далі від берега (Лопарев, Батова, 1997). Згодом він був розмитий (Атамась, Лопарев, 2009). Коли це сталося, сказати важко, бо дані, які наводить С.О. Лопарев у двох цитованих роботах, суперечливі. В одній говориться, що ще в 1997 р. від острівця залишалось приблизно 50 м² (Лопарев, Батова, 1997), у другій читаємо, що вже в 1995 і 1996 рр. після розмивання і повного зникнення острівця баклани робили гнізда на напівзатоплених мертвих деревах (Атамась, Лопарев, 2009). Так чи інакше, але до кінця 1990-х рр. ця колонія зникла. Час появи нової колонії, на жаль, дослідниками було пропущено. Утворилася вона саме на тому острові, де з 1999 р. існує колонія жовтоногого мартина (Гаврилюк та ін., 2015). Останній раз Н.С. Атамась проводила тут обліки у 2013 р. (див. табл. 2 у цитованій статті), тобто можна вважати, що колонія з'явилася не раніше 2014 р. У 2015 р. відбувся значний сплеск чисельності бакланів у колонії в Канівському заповіднику – вона зросла більш як у 1,5 рази (Грищенко, Яблоновська-Грищенко, 2016а). Можливо поява нового поселення пов'язана саме з цією хвилею росту популяції.

Зростання його також може бути пов'язаним із переселенням частини бакланів із Канівського заповідника. Чисельність колонії на о-ві Круглик протягом останніх років дещо скорочується. Вона невпинно зростала з невеликими перервами з 1999 р. (Грищенко, Яблоновська-Грищенко, 2016а), досягла максимуму у 2016 р. – 1700 заселених гнізд, а потім два роки поспіль знижувалася: 2017 р. – 1393 гнізда, 2018 р. – 1214 гнізд. Тобто за два роки чисельність бакланів у колонії впала на 28,6%.

Чорний лелека (*Ciconia nigra*). 18.07.2017 р. дорослий птах кружляв над північною частиною с. Боденьки Вишгородського району.

Малий лебідь (*Cygnus bewickii*). 9.04.2016 р. 6 лебедів годувалися на мілководді у південній частині Канівського водосховища неподалік від ГЕС, 3 з них мали ще сірувате забарвлення молодих птахів.

Галагаз (*Tadorna tadorna*). У кінці листопада – на початку грудня 2016 р. самець тричі відмічався в різних місцях на Дніпрі біля Канева: 30.11 – серед крижнів (*Anas platyrhynchos*) неподалік від греблі Канівської ГЕС, 4.12 – годувався на мілководді біля коси правого берега поблизу від с. Пекарі, 7.12 – відпочивав разом із крижнями на крижині біля Канева (Грищенко, Яблоновська-Грищенко, 2016б).

Нерозень (*Anas strepera*). Восени невеликі групи нерознів щороку відмічалися у скупченнях качок. У 2016 р.: 24.10 – 2 і 7.11 – 3 на Дніпрі біля Канева; 25.10 – 5 на лиманному рибгоспі на Канівському водосховищі. У 2017 р.: 31.08 – кілька птахів на косах біля о-ва Шелестів, 10.10 – 3 птахи біля Шелестова, 16.10 – 4 особини на Дніпрі біля Канева. У 2018 р.: 26.04 – самець плавав разом із двома самцями крижня на водосховищі поблизу Канівської ГЕС, 6.10 – 9 нерознів трималися у скупченні качок на Дніпрі біля Канева, 13.10 – два птахи разом із крижнями та свищами (*A. penelope*) на Дніпрі біля о-ва Шелестів, 7.11 – пара у скупченні качок на Дніпрі біля Канева.

Червонодзьоба чернь (*Netta rufina*). У третій декаді листопада – першій декаді грудня 2016 р. у передзимівельному скупченні качок на Дніпрі біля південної околиці Канева тричі з'являлися групи цих птахів: 22.11 – 3 самці й самка разом із групою морських черней (*Aythya marila*), 30.11 – 5 самців біля крижнів, 7.12 – на ополонці серед крижнів плавали 6 самців. У цього виду осіннє линяння закінчується в середині листопада (Лысенко, 1991), птахи були вже у шлюбному вбранні. Жодного разу черні не затримувалися довше одного дня (Грищенко, Яблоновська-Грищенко, 2016б). 20.11.2018 р. тут же серед крижнів трималися самець і самка.

Морянка (*Clangula hyemalis*). 23.11.2016 р. молодий птах відмічений серед групи морських черней у передзимівельному скупченні качок на Дніпрі біля Канева.

Середній крохаль (*Mergus serrator*). Рідкісний пролітний та зимуючий вид. 24.03.2018 р. О.І. Ралдугіна сфотографувала самку на Дніпрі біля Канева.*

21.10.2018 р. дві самки трималися у скупченні качок на Дніпрі біля Канева.

Скопа (*Pandion haliaetus*). На Канівщині поодинокі птахи регулярно зустрічаються під час міграцій. У 2016 р.: 12.04 – на березі обвідного каналу на лівому березі Дніпра, 29.04 – молодий птах на луках Росі біля с. Хутір-Хмільна, 26.08 – дорослий птах на луках Росі біля с. Хутір-Хмільна, 5.09 – дорослий птах літав над старицею Дніпра Криві Озера, 8 і 12.09 – поодинокі дорослі птахи відмічалися на о. Шелестів, 2.10 – скопа на Дніпрі біля Канівського заповідника, 6.10 – поодинокий птах пролетів на південь над лівим берегом Дніпра біля Канева. У 2017 р.: 29.08 – на Дніпрі біля садиби заповідника (спостереження М.М. Борисенка), 9.09 – біля південного берега Канівського водосховища, 25.09 – на лиманному рибгоспі, 27.09 – скопа (можливо, один і той же птах) спостерігалася біля гирла р. Рось і на Дніпрі біля о-ва Круглик. У 2018 р.: 1.04 – скопа з рибою в лапах пролетіла над с. Межирич, 28.08 – один птах ловив рибу на лучному озері біля с. Келеберда, 12.09 – скопа відпочивала на косі біля о-ва Шелестів, 13.09 – один птах полював на ставках рибгоспу на північний захід від с. Лозівок Черкаського району.

Степовий канюк (*Buteo rufinus*). 19.06.2016 р. один птах відмічений над полями південніше с. Подорожне Світловодського району.

3.06.2017 р. над полями на схід від с. Хоцьки Переяслав-Хмельницького району спостерігався степовий канюк, якого в польоті атакував крук (*Corvus corax*). Раніше цей рідкісний хижак вже відмічався нами неподалік від цього місця – 9.06.2014 р. північніше с. Софіївка Золотоніського району (Грищенко, Яблоновська-Грищенко, 2015). Очевидно, в безлісих ландшафтах лівобережжя Київської області теж є гніздовий осередок цього виду, аналогічний тому, що існує в Миронівському районі на правому березі Дніпра (Грищенко, Яблоновська-Грищенко, 2008).

Чорний шуліка (*Milvus migrans*). 25.06.2017 р. птах відмічений над околицею с. Красносілля Олександрівського району.

* <http://uabirds.org/v2photo.php?l=ru&s=045703560&n=1&t=69&p=0&sortby=1&sor=desc&saut=all&si=ukr>

26.05.2018 р. спостерігався над полями біля південно-східної околиці с. Піщане Золотоніського району.

Могильник (*Aquila heliaca*). 19.06.2016 р. дорослий птах ширяв над с. Плоске Знаменського району. Місця гніздування могильника відомі у Знаменському й Олександрівському районах, зокрема, в лісі Чута (Шевцов та ін., 2004) – неподалік від місця нашого спостереження.

Малий підорлик (*A. pomarina*). 1.04.2016 р. два птахи трималися на луках Росі біля с. Хутір-Хмільна. 5.05 і 20.09.2018 р. поодинокі малі підорлики спостерігалися на луках на лівому березі Дніпра біля стариці Криві Озера неподалік від Канева.

Зміїд (*Circaetus gallicus*). 28.03.2017 р. два пролітні птахи мігрували на північ уздовж лівого берега Канівського водосховища біля лиманного рибгоспу.

5.09.2018 р. три пролітні зміїди відмічені на південний схід від с. Будище Черкаського району.

Полювий лунь (*Circus cyaneus*). Під час міграцій регулярно зустрічаються поодинокі пролітні птахи в околицях Канева та в сусідніх районах. У 2016 р.: 1.04 – самець на луках Росі біля с. Хутір-Хмільна, 7.11 – самка над Дніпром біля с. Пекарі. У 2017 р.: 23.03 – самець над околицею Канева, 27.04 – самка на луках Росі біля с. Хутір-Хмільна. У 2018 р.: 17.02 – два самці на полях між селами Маслівка та Потік Миронівського району, 8.11 – самець полював на полі озимини біля с. Хутір-Хмільна.

Лучний лунь (*C. pygargus*). 9.05.2016 р. пролітна самка відмічена на луках Росі біля с. Хутір-Хмільна. 26.04.2018 р. самка пролетіла над водосховищем біля Канівської ГЕС.

12.07.2018 р. самка спостерігалася над заплавою р. Супій біля с. Ташань Переяслав-Хмельницького району. Можна говорити про постійне місце гніздування, тут лучні луні відмічалися 8.05.2012 р. (Костюшин, Домашевський, 2013).

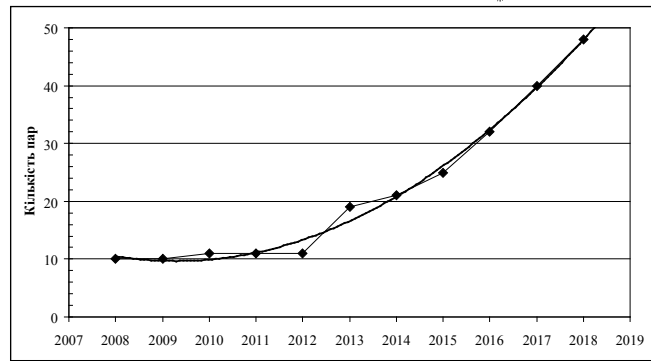
14.07.2018 р. самця бачили біля с. Кадомка Кагарлицького району. В.А. Костюшин та С.В. Домашевський (2013) у 1993–2012 рр. лучних лунів у межах Кагарлицького району у гніздовий період не зустрічали. Нами у травні – червні 2014–2015 рр. поодинокі птахи відмічалися неподалік – біля сіл Пії та Тулинці Миронівського району (Грищенко, Яблонівська-Грищенко, 2015).

Сапсан (*Falco peregrinus*). Під час осінніх міграцій зрідка зустрічається в населених пунктах. 16.11.2017 р. О.Д. Петриченко спостерігав сапсана в с. Пекарі.

Кібчик (*Falco vespertinus*). 19.06.2016 р. дорослий самець відмічений біля дороги між селами Красносілля й Гутницька Олександрівського району.

26.05.2018 р. молодий самець полював на комах низько над полем біля с. Світанок Переяслав-Хмельницького району.

Голуб-синяк (*Columba oenas*). Останнім часом у різних регіонах України й Росії швидко поширюється нова екологічна форма синяків, які гніздяться в порожнинах бетонних опор високовольтних ЛЕП (Гаврилук, 2009; Белик и др., 2010; Костюшин, 2015; Грищенко, Яблонівська-Грищенко, 2017в; Рединов и др., 2017; Пономаренко та ін., 2018 та ін.). За одним із таких поселень ми проводимо регулярні моніторингові спостереження (Грищенко,

Динаміка чисельності голуба-синяка в поселенні біля Канева (тренд – поліном 2-го ступеня).

Number dynamics of the Stock Pigeon in a colony near Kaniv (with polynomial trend).

Яблонівська-Грищенко, 2016). Воно розтягнулося від околиці Канева до с. Межиріч Канівського району, його протяжність досягла 16 км. У 2017 р. тут гніздилися вже 40 пар, у 2018 р. – 48. У 2018 р. одна пара загніздилася на околиці міста неподалік від багатоповерхових будинків. Тобто починається процес синурбізації цієї екологічної форми голуба-синяка. На протилежному кінці поселення дві пари загніздилися у стовпах у заплаві р. Росава на околиці Межиріча. Ще недавно вважалося, що у східній частині ареалу голуб-синяк – типовий мешканець лісів, який уникає людського житла (Котов, 1993).

До кінця гніздового сезону голуби встигають виростити три виводки, деякі пари, можливо, й більше. Нам доводилося бачити птахів біля стовпів із гніздами з другої половини лютого до другої половини вересня. Терміни початку розмноження залежать від ходу весни. Частіше всього місяця гніздування активно займаються в березні. В європейських країнах синяки можуть виводити за сезон до 4–5 виводків, як правило, в одному й тому ж гнізді, нерідко займають їх до кінця вересня (Schermer, 1994). В Україні навіть на півночі Сумщини деякі пари встигають вигодувати три виводки. Самки іноді починають нову кладку ще до вильоту пташенят (Белик, Москаленко, 2018).

Чисельність синяків у поселенні, за яким ведеться спостереження, росте дуже швидкими темпами (рис.). Тренд практично ідеально описується поліномом 2-го ступеня ($R^2 = 0,99$; $p < 0,001$). Прогнозована за цією моделлю на основі даних за 2008–2017 рр. чисельність у 2018 р. (48 пар) точно співпала з результатами обліків.

Не дивно, що ріст чисельності супроводжується активним розселенням голубів. У 2018 р. виникло нове поселення на електролінії, що тягнеться вздовж дороги між Каневом і с. Софіївка Золотоніського району на лівому березі Дніпра. 7.04 ми спостерігали 3 синяків на ЛЕП на південний схід від с. Озериче Канівського району. 26.05 в цьому місті виявлені три пари. У попередні роки тут гніздилися у стовпах лише галки (*Corvus monedula*).

26.05.2018 р. ми знайшли ще кілька місць гніздування голуба-синяка на Лівобережжі. Якраз у цей час у голубів була друга кладка, і вони знову трималися біля обжитих стовпів, як на початку сезону гніздування. На електролінії вздовж дороги Київ – Дніпро на ділянці між с. Софіївка

Фото 2. Гніздо малого крячка на південному березі Канівського водосховища. 8.06.2018 р.

Фото Є.Д. Яблоновської-Грищенко.

Photo 2. A nest of the Little Tern on the Kaniv reservoir.

й м. Переяслав-Хмельницький зареєстровані 3 групові поселення (Переяслав-Хмельницький район): поблизу с. Хоцьки – 4 пари (біля однієї з пар сидів молодий голуб, що недавно залишив гніздо), південніше с. Цибли – 2 пари, північніше с. Цибли – 2 пари. Ще одне поселення знайдене між селами Піщане і Гладківщина Золотоніського району – на ЛЕП уздовж дороги до ст. Піщане-Черкаське. Синяки трималися біля двох стовпів. Усі ці поселення виникли також зовсім недавно. Під час обстеження території з метою повного обліку гнізд білого лелеки (*Ciconia ciconia*) у 2014–2016 рр. (див. Грищенко, Яблоновська-Грищенко, 2017а) цих голубів ми тут ніде не зустрічали. У Переяслав-Хмельницькому районі гніздування синяка взагалі не відмічалось (Костюшин, Грищенко, 2013).

Як бачимо, синяки починають гніздитися невеликими групами з 1–2 або кількох пар, поступово такі поселення розростаються.

Як і передбачалося (Белик и др., 2010; Белик, Гугуева, 2013), нова гніздова адаптація стала швидко розповсюджуватися, а чисельність синяка – стрімко зростати.

Взагалі голуба-синяка можна вважати одним із кандидатів на виключення з Червоної книги України. Птах демонструє добру пристосовуваність до антропогенних змін природного середовища, чисельність його швидко зростає. Синяки почали регулярно зимувати в Центральній Україні (Гаврилук та ін., 2014; Грищенко, Яблоновська-Грищенко, 2016).

Сірий журавель (*Grus grus*). 1, 3 і 15.04.2018 р. по два птахи спостерігалися в заплаві Росі біля с. Хутір-Хмельна. Судячи з наявності бурого кольору в оперенні, це були ще молоді журавлі, які не розмножуються (див. фото на першій сторінці обкладинки). Територіальні пари реєструвалися на болотистих ділянках Михайлівського лісу південніше Росі. Тут можливе гніздування принаймні 1–2 пар сірого журавля (Грищенко та ін., 1998). Можливо, й літучі молоді птахи тримаються в районі цього поселення.

Припутень (*C. palumbus*). Зрідка зустрічається взимку. 4.01.2018 р. один птах спостерігався біля с. Гамарня Канівського району.

Чоботар (*Recurvirostra avosetta*). 4.05.2017 р. два птахи відмічені на хвилерізі біля Канівської ГЕС.

Довгоног (*Himantopus himantopus*). 19.06.2017 р. 4 птахи спостерігалися над Дніпром біля Канева.

11.07.2018 р. 4 кулики пролетіли вниз по Дніпру біля садиби Канівського заповідника.

Останнім часом зальоти цих птахів на Канівщину стали частішими. Це може бути пов'язано з розселенням виду на північ. Відмічалися випадки гніздування довгонога в Черкаській та Київській областях (Гаврилук, Ілюха, 2013; Мороз та ін., 2015).

Морська сивка (*Pluvialis squatarola*). На Канівщині – нечисленний пролітний вид, який зустрічався тільки під час осінньої міграції (Грищенко, 2006, 2014). 1.06.2018 р. птах у шлюбному оперенні тримався на хвилерізі біля Канівської ГЕС.

Великий кроншнеп (*Numenius arquata*). Поодинокі кроншнепи та невеликі зграї щороку зустрічаються під час міграцій, переважно осінньої. У 2016 р.: 26.08 – три птахи годувалися на луках Росі біля с. Хутір-Хмельна, 28.09 – тут спостерігалася зграя із 7 птахів. У 2017 р.: 10.08 і 4.10 – поодинокі птахи пролітали над Дніпром униз по течії. У лютому 2017 р. великий кроншнеп вперше виявлений на зимівлі біля Канева (Грищенко, Яблоновська-Грищенко, 2017). У 2018 р.: 3.04 – два птахи спостерігалися в заплаві Росі біля с. Хутір-Хмельна, 27.08 і 13.10 – поодинокі кроншнепи пролітали над Дніпром нижче Канева.

Середній кроншнеп (*N. phaeopus*). 4.05.2017 р. один птах спостерігався на хвилерізі біля Канівської ГЕС.

Мородунка (*Xenus cinereus*). 1.06.2018 р. відмічена на хвилерізі біля Канівської ГЕС.

Крем'яшник (*Arenaria interpres*). 23.05.2016 р. один птах спостерігався на хвилерізі біля Канівської ГЕС.

Білохвостий побережник (*Calidris temminckii*). 23.05.2016 р. один птах спостерігався на хвилерізі біля Канівської ГЕС.

Сріблястий мартин (*Larus argentatus*). 27.03.2018 р. молодий і дорослий птахи були відмічені серед жовтоногих мартинів на водосховищі неподалік від Канівської ГЕС.

Східний мартин (*L. heuglini*). 1.06.2018 р. дорослий птах спостерігався над водосховищем біля Канівської ГЕС. Колір мантиї у нього був темно-сірий, помітно темніший, ніж у жовтоногого мартина, але світліший за чорнокрилого (*L. fuscus*). На кінцях крил добре виражені чорні поля з єдиною білою плямою на крайньому маховому пері. Останнім часом східних мартинів неодноразово зустрічали на внутрішніх водоймах України в різні пори року (Скирпан, Сенік, 2013; Ільчук та ін., 2017; див. також фото на сайті «Птахи України»^{*}). Як стає зрозумілим, цей птах не такий уже й рідкісний під час міграцій, просто раніше на нього звертали мало уваги, поки форма *heuglini* не була виділена в окремий вид.

Каспійський крячок (*Hydroprogne caspia*). 1.09.2016 р. униз по Дніпру пролетіла зграя з 13 птахів. У 2018 р. 12 і 28.08 над Дніпром біля Канева відмічені поодинокі птахи.

Малий крячок (*Sterna albifrons*). У південній частині Канівського водосховища малі крячки гніздяться лише

^{*} <http://uabirds.org/v2taxgal.php?s=258&l=ru&p=0>

на хвилерізі біля Канівської ГЕС. Колонії на піщаних островах зникли через їх розмив або заростання (Атамась, Лопарев, 2009). Чисельність малих крячків на хвилерізі не перевищує 30 пар. У 2018 р. ці птахи зробили спробу утворити ще одну колонію. Вони поселилися на схилі бетонної «набережної» водосховища за 4,5 км на північний схід від ГЕС (49° 47' 31'' N, 31° 30' 36'' E). Крячки з'явилися тут у середині травня. Деякий час тривали шлюбні ігри, 26.05 було відкладене перше яйце. 8.06 ми нарахували в колонії 13 кладок: 2 – по 1 яйцю, 1 – по 2, 6 – по 3, 4 – по 4. Загалом же в цьому місці трималося близько 30 пар малих крячків. Гнізда були зовсім без вистилки, яйця лежали у тріщинах і виступах бетону (фото 2). Колонія розтяглася на 300 м «набережної». Біля крячків поселилися й малі зуйки (*Charadrius dubius*). Того ж дня знайшли кладку з 4 яєць. Загалом у колонії трималося 3–5 пар зуйків. На жаль, спроба гніздування була невдалою. Вже наприкінці червня тут не було ні кладок, ні самих птахів.

На хвилерізі у 2018 р. ми знайшли дві колонії малих крячків. В одній було 5–10 пар, у другій – 10–20. Гніздилися ці птахи спільно з річковими крячками (*S. hirundo*). Тобто згадана вище колонія була саме новою, а не спробою птахів переселитися в інше місце.

Червоногрудий шеврик (*Anthus cervinus*). Вид зустрічається на прольоті, але реєструється досить рідко. 20.09.2018 р. зграйка з 7 птахів спостерігалася на пересихаючій протоці Дніпра біля с. Келеберда.

Рогатий жайворонок (*Eremophila alpestris*). 6.04.2018 р. один птах спостерігався на полі в заплаві Росі біля с. Хутір-Хмільна.

Сірий сорокопуд (*Lanius excubitor*). У 2017 р. вперше для Черкаської області було виявлене гніздування на луках лівого берега Дніпра біля с. Келеберда Канівського району (Грищенко, Яблоновська-Грищенко, 2017б). У 2018 р. сорокопуди знову поселилися на тій же гніздовій ділянці. 30.05 ми знайшли тут пару дорослих птахів, які годували трьох підлетків. Можливо, продовжується подальше розселення. Того ж дня ми бачили ще одного дорослого сорокопуда на луках за 2 км від місця гніздування попередньої пари. Він полетів зовсім в інший бік – до околиці села. На користь цього говорять і незвичайно ранні зустрічі цих птахів в інших місцях. Так, на луках біля с. Хутір-Хмільна ми відмітили першого сірого сорокопуда вже 27.08, хоча в попередні роки вони тут раніше за середину вересня не з'являлися. Тобто птах, скоріше всього, гніздився десь неподалік.

О.І. Резніков (2017) бачив сірого сорокопуда у верхів'ях Кременчуцького водосховища на о-ві Чайковський 15.06.2013 р.

Горіхівка (*Nucifraga caryocatactes*). Під час інвазії 2018 р. горіхівки зустрічалися на Канівщині в середині жовтня. 15.10 ми бачили двох птахів на лівому березі Дніпра неподалік від Канівської ГЕС. Того ж дня Л.А. Бугайченко спостерігала двох горіхівок в с. Лазіріці. * 16.10 В.В. Верзун зустрів одного птаха біля с. Прохорівка. **

* <https://www.facebook.com/groups/314374912088175/permalink/1047923328733326/>

** <https://www.facebook.com/groups/314374912088175/permalink/1050751895117136/>

Пухляк (*Parus montanus*). 1.11.2016 р. один птах відмічений у зграї синиць у нагірній частині Канівського заповідника біля ур. Велике Скіфське Городище (є звукозапис голосу).

ЛІТЕРАТУРА

- Атамась Н.С., Костюшин В.А. (2016): Каневское и Киевское водохранилища. - Большой баклан (*Phalacrocorax carbo*) в Украине: численность, территориальное распределение и их изменения. Вестн. зоол. Отд. вып. 34: 214-219.
- Атамась Н.С., Лопарев С.А. (2009): Современное состояние поселений колониальных околородных птиц Каневского водохранилища. - Беркут. 18 (1-2): 1-15.
- Белик В.П., Ветров В.В., Милобог Ю.В. (2010): Ренессанс клинтуха в Восточной Европе: демографический потенциал новой адаптации. - Стрепет. 8 (1): 70-74.
- Белик В.П., Гугуева Е.В. (2013): Новая экологическая адаптация клинтуха и ее популяционное значение. - Поволжск. экол. журн. 2: 123-131.
- Белик В.П., Москаленко В.М. (2018): Авифаунистические редитеты Сумского Полесья. 2. Non-Passeriformes. - Беркут. 27 (1): 1-38.
- Гаврилюк М.Н. (2009): Гнездование клинтуха в бетонных столбах в Черкасской области. - Беркут. 18 (1-2): 209-210.
- Гаврилюк М.Н., Атамась Н.С., Грищенко В.Н., Илюха А.В., Яблоновская-Грищенко Е.Д. (2015): Современное состояние популяции чайки-хохотуньи (*Larus cachinnans*) на среднем Днепре. - Беркут. 24 (2): 128-138.
- Гаврилюк М.Н., Грищенко В.М., Илюха О.В., Борисенко М.М., Яблоновская-Грищенко С.Д. (2014): Нові дані по зимовій орнітофауні Східної Черкащини та сусідніх районів. - Беркут. 23 (1): 1-10.
- Гаврилюк М.Н., Илюха А.В. (2013): Гнездование ходулочника (*Himantopus himantopus*) и шилоклювки (*Recurvirostra avosetta*) в Черкасской области. - Беркут. 22 (2): 169-171.
- Грищенко В.Н. (2006): Миграции куликов на Днепре в районе Каневского заповедника. - Запов. справа в Україні. 12 (1): 56-63.
- Грищенко В.Н. (2014): Кулики Каневского заповедника и его окрестностей. - Кулики в изменяющейся среде Северной Евразии. Материалы IX Международной научной конференции (4–6 февраля 2012 г., Кисловодск). М.: Тезаурус. 126-129.
- Грищенко В.М., Гаврилюк М.Н., Лопарьов С.О., Яблоновська С.Д. (1994): Матеріали по рідкісних та залітних видах птахів Східної Черкащини. - Беркут. 3 (1): 49-50.
- Грищенко В.М., Лопарев С.О., Гаврилюк М.Н., Яблоновська-Грищенко С.Д. (1998): Птахи Червоної книги України у Канівському заповіднику та його околицях. - Запов. справа в Україні. 4 (1): 70-74.
- Грищенко В.М., Лопарев С.О., Гаврилюк М.Н., Яблоновська-Грищенко С.Д. (2003): Нові дані про рідкісних та залітних птахів Канівського заповідника та його околиць. - Роль природно-заповідних територій у підтриманні біорізноманіття. Мат-ли конфер., присвяч. 80-річчю Канівського природного заповідника, м. Канів, 9–11 вересня 2003 р. Канів. 209-211.
- Грищенко В.М., Яблоновська-Грищенко С.Д., Гаврилюк М.Н. (2012): Спостереження рідкісних та маловивчених видів птахів у Канівському заповіднику та його околицях у 2003-2012 рр. - Запов. справа в Україні. 18 (1-2): 61-66.
- Грищенко В.Н., Яблоновская-Грищенко Е.Д. (2016а): Кременчугское водохранилище – верхняя часть (Каневский заповедник). - Большой баклан (*Phalacrocorax carbo*) в Украине: численность, территориальное распределение и их изменения. Вестн. зоол. Отд. вып. 34: 208-213.
- Грищенко В.Н., Яблоновская-Грищенко Е.Д. (2016б): Динамика предзимовочных скоплений и формирование зимовки водоплавающих птиц на Днепре в районе Канева в 2016 г. - Авифауна Украины. 7: 63-68.
- Грищенко В.Н., Яблоновская-Грищенко Е.Д. (2017): Новые данные по видовому составу и структуре населения водоплавающих и околоводных птиц, зимующих на Днепре в районе Каневской ГЭС. - Беркут. 26 (2): 77-82.
- Грищенко В.М., Яблоновська-Грищенко С.Д. (2008): Нові дані про рідкісних та маловивчених птахів Північної України. - Беркут. 17 (1-2): 5-9.
- Грищенко В.М., Яблоновська-Грищенко С.Д. (2015): Зустрічі рідкісних видів птахів у Середньому Придніпров'ї у 2014–2015 рр. - Збере-

- ження біорізноманіття в контексті сталого розвитку. Мат-ли Всеукр. наук. конфер. Черкаси. 56-59.
- Грищенко В.М., Яблоновська-Грищенко Є.Д. (2016): Голуб-синяк *Columba oenas* на Канівщині. - Troglodytes. 7: 201-204.
- Грищенко В.М., Яблоновська-Грищенко Є.Д. (2017а): Чисельність і розподіл гнізд білого делеки (*Ciconia ciconia*) в центральній частині Лісостепу України у 2014–2017 рр. - Беркут. 26 (1): 11-42.
- Грищенко В.М., Яблоновська-Грищенко Є.Д. (2017б): Гніздування сірого сорокопуда (*Lanius excubitor*) на Канівщині. - Беркут. 26 (1): 60-61.
- Грищенко В.М., Яблоновська-Грищенко Є.Д. (2017в): Авіфауністичні спостереження в Лівобережній Україні у 2014–2017 рр. - Авіфауна України. 8: 21-24.
- Ільчук В.П., Гринюк П.М., Добринський О.В., Журавчак Р.О., Франчук М.В. (2017): Нові види птахів у фауні Рівненської області. - Беркут. 26 (1): 8-10.
- Костюшин В.А. (2015): Новое место гнездования клинтуха (*Columba oenas*) на ЛЭП в Киевской области. - Беркут. 24 (1): 65.
- Костюшин В.А., Грищенко В.Н. (2013): Материали по распространению клинтуха (*Columba oenas*) в Киевской области и сопредельных районах. - Беркут. 22 (1): 48-50.
- Костюшин В.А., Домашевский С.В. (2013): Гнездовая численность лугового луня (*Circus pygargus*) в Киевской области. - Беркут. 22 (2): 104-106.
- Котов А.А. (1993): Отряд Голубеобразные. - Птицы России и сопредельных регионов. М.: Наука. 47-113.
- Лопарев С.А., Батова Н.И. (1997): Об охране птиц на некоторых хозяйственно используемых землях Центральной Украины. - Запов. справа в Україні. 3 (2): 46-51.
- Лысенко В.И. (1991): Фауна Украины. Т. 5. Птицы. Вып. 3. Гусеобразные. Киев: Наукова думка. 1-208.
- Мороз В.О., Казанник В.В., Домашевский С.В., Vijlmakers P., Симон А.О. (2015): Нові дані по рідкісних та маловивчених видах птахів Київської області. - Беркут. 24 (2): 87-92.
- Пономаренко О.Л., Банік М.В., Барабаш Р.І. (2018): Реєстрації птахів, занесених до Червоної книги України, в період з 2009 по 2017 р. в Дніпропетровській області. - Матеріали до 4-го видання Червоної книги України. Тваринний світ. Київ. 2: 177-183.
- Рединов К.А., Панченко П.С., Форманюк О.А. (2017): Находки клинтуха (*Columba oenas*) в Николаевской области в гнездовой период. - Беркут. 26 (1): 72-73.
- Резников А.И. (2017): Наблюдения некоторых редких и малоизученных видов птиц в Одесской, Херсонской и Черкасской областях в 2013–2017 гг. - Авіфауна України. 8: 24-29.
- Скирпан М.В., Сенік М.А. (2013): Перше спостереження мартина східного *Larus heuglini* на заході України. - Troglodytes. 4: 96.
- Шевцов А.О., Санжаровський Ю.О., Соріш Р.В., Єфремов В.Л. (2004): Нові, рідкісні та малочисельні птахи Кіровоградської області. - Беркут. 13 (1): 13-17.
- Scherner E.R. (1994): *Columba oenas* Linnaeus 1758 – Hohltaube. - Handbuch der Vögel Mitteleuropas. 2. Auflage. Wiesbaden: AULA-Verlag. 9: 42-64.